

The research introduces a new approach to linguistic modeling of national character through description of linguistic and cultural types as generalized recognizable images of representatives from certain social groups, whose conduct was preconditioned by common ethnical and cultural dominants and affected the process of formation of collective mentality in Ukraine. The present report shows the intermediate results of analysis of the type «pani» (mistress) in the linguistic-cultural aspect. The author considers behavioristic parameters of typified individuality of «pani» (mistress) in Ukrainian literature of the 19th century guided by the ideas suggested in several publications of prof. V.I. Karasyk, which are devoted to new trend in linguistic and cultural studies – the theory of linguistic and cultural types. The paper analyzes notional characteristics of the defined concept which make «notional framework of linguistic and cultural type» and have important features that are fixed in dictionary definitions and certain contexts. Apart from those characteristics of the type «pani» (mistress) presented in dictionaries, it is important to consider perceptive and evaluative characteristics of the type «pani» (mistress), which could be traced in artistic discourse of the 19th century. They form typical images of appearance, age, behavior manners and types of activities / leisure of the type «pani».

In the structure of type «pani» (mistress) the author of the article singles basic frames: «Social state and social behavior», «Internal moral characteristics», «External characteristics», «Speech characteristics», «Leisure».

Key words: fiction discourse, Ukraine under the russian ruling, Ukraine under the austrian ruling, linguistic and cultural type «pani», conceptual, perceptual, figurative and evaluative characteristics, frame.

Отримано: 21.08.2018 р.

УДК 81'811. 161.2

DOI: 10.32626/2309-7086.2018-15-2.144-149

В. А. Тимкова

Вінницький національний аграрний університет

ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ СТУДЕНТАМИ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ КРИЗЬ НАУКОВИЙ ДИСКУРС ІВАНА ОГІЄНКА

У своєму дослідженні ми аналізуємо функціонування фразем у діловому мовленні студентів, вивчення ролі фразеологічних одиниць в мовленні сучасного фахівця, що є свідченням належного формування висококваліфікованих кадрів аграрного профілю, доторкнулися до цінної скарбниці творів Івана Огієнка, зокрема вивчення стійких зворотів.

Важливим аспектом фахової мовної підготовки студентів є знання ними фразеологічних норм сучасної української літературної мови, коли не спотворюється зміст і граматична будова фразеологічних одиниць.

Зауважено, що під час вивчення фразеології ми маємо подбати також про дотримання студентами культури мовлення. Культура спілкування є складовою частиною культури людини в цілому і безпосереднім організатором структури людських стосунків. Стан моральної та психологічної культури спілкування в суспільстві відчутно впливає на рівень економічного й політичного розвитку держави, духовність її громадян, їх національну свідомість.

Ключові слова: Іван Огієнко, фразеологічні одиниці, студенти-аграрії, культура фахового мовлення, літературна мова.

Постановка проблеми. У професійному становленні сучасного фахівця аграрного профілю чільне місце належить культурі мовлення, зокрема вдале використання фразеологічних одиниць, як одному із складників його фахової компетент-

ності, адже формування гармонійно розвиненої особистості без інтелектуально-естетичного впливу мови неможливо. Практичний курс української мови за професійним спрямуванням має на меті допомогти майбутнім аграріям опанувати мистецтво публічного переконливого мовлення, укладати тексти різних промов та ділових паперів з певної теми і для різних ситуацій, моделювати спілкування з різною аудиторією, критично оцінювати власне мовлення і суспільну мовну практику.

Сучасні умови демократичного життя надають змогу повніше оволодіти нормами сучасної української літературної мови, критично використовувати все те з української літератури, історії, культури, науки, що було заборонено, вилучено чи забуто, повніше сформувати словниковий склад, звернути особливу увагу на фразеологічне багатство сучасної української літературної мови. Мовлення майбутніх фахівців аграрного профілю є невіддільною складовою їх успішного зростання. Передбачається, що в процесі вивчення згаданої дисципліни студенти-аграрії удосконалюватимуть уміння і навички щодо вироблення культури фахового мовлення, зокрема свідомого використання стійких фразеологічних зворотів як в усному, так і в писемному професійному мовленні.

Аналіз досліджень і публікацій. Функціонально-стилістичні особливості використання фразеологічних одиниць досліджували М. Жовтобрюх, І. Білодід, А. Коваль, А. Мамаліга, О. Пономарів, О. Сербенська, В. Костомаров, Г. Солганик та ін. Фразеологія зростала на міцному фундаменті фольклористичних, етнографічних, особливо етнолінгвістичних, ґрунтовних філологічних дослідженнях О.О. Потебні, М.Ф. Сумцова, І.Я. Франка, М.І. Костомарова, П.П. Чубинського, П.О. Куліша, Б.О. Ларіна. Поданій тематиці свої дослідження присвятили такі вчені, як Ф.П. Медведєв, В.О. Васильченко, В.Д. Ужченко, Л.І. Мацько, А.С. Токарська та ін.

Іван Огієнко в мові вбачав «нашу національну ознаку, ...нашу культуру, ступінь нашої свідомості» [5, с.126]. Справжнім громадянським подвигом І. Огієнка можна вважати запроваджене ним у 1933-1939 рр. видання часопису «Рідна мова», де розкриваються найактуальніші проблеми українського мовознавства та лінгводидактики.

У своєму ж дослідженні ми проаналізуємо функціонування фразем у діловому мовленні студентів, вивчення ролі фразеологічних одиниць в мовленні сучасного фахівця, що є свідченням належного формування висококваліфікованих кадрів аграрного профілю, доторкнемося до цінної скарбниці творів Івана Огієнка, зокрема вивчення стійких зворотів.

Метою науково-дослідницької розвідки є висвітлення комунікативного підходу до вивчення фразеології студентами аграрного профілю крізь науковий дискурс Івана Огієнка та роль стійких зворотів у формуванні професійної культури мовлення фахівців-аграріїв.

Виклад основного матеріалу. У науковому доробку Івана Огієнка цінним матеріалом для досліджень особливостей семантики фразеологічних одиниць є подання значень деяких стійких зворотів, наприклад: *ставати в пригоді* – допомогти [4, с.98]; *мати з чого втіху* – тішитися [4, с.104]; *пустити в непам'ять* – забувати [4, с.34]; *нагла смерть* – раптово, несподівано [4, с.57]; *вибрати очі* – осліпити [4, с.64]. У Словнику слів, у літературній мові не вживаних Івана Огієнка спостерігаємо велику кількість фразеологічних одиниць із компонентом *око(очи)*, наприклад: *бистрий на очі*; *випріщити, вирячити, вилупити очі*; *впадає в око*; *впадає мені в око*; *треба це на оці мати*; *спускати з ока*; *бистре (зорке) око* [4]. Серед поданих у Словнику Івана Огієнка є такі, що збігаються з декодифікованими у Фразеологічному словнику української мови [7, с.984], порівняймо: *бистрий на розум* [4, с.10] – *бистрий на розум* «здатний добре й швидко міркувати; кмітливий» [7, с.984].

вий» [7, с.23]; *даватися в знаки* [4, с.40] – *даватися взнаки* 1. Ставати відчутним, виразно помітним; проявлятися, відчуватися. 2. Неприємно нагадувати про себе. 3. Завдавати прикростей, дошкуляти кому-небудь. 4. Проявляти себе в чомусь перед ким-небудь. 5. Надовго запам'ятовуватися. 6. Показати себе з поганого боку, залишати про себе недобру пам'ять [7, с.217-218] тощо.

Наше глибоке переконання в тому, що «наука чужою мовою не пускає в людині глибокого коріння» [5, с.122] спонукала І. Огієнка до вироблення чітких засад навчання рідної мови та рідною мовою. Принагідно зауважимо, що практичний методичний доробок ученого в цій сфері надзвичайно розмаїтий. Він розумів, що навчання можливе лише в тому випадку, коли спирається на відповідне дидактичне і методичне забезпечення. Закономірною виявляється увага вченого до проблем практичного оснащення навчально-виховного процесу. З-поміж праць відомого вченого найбільш актуальними, на нашу думку, були й залишаються: «Українська граматична література: Розгляд підручників по яких можна вчитися і вчити української мови» (К., 1908); «Українська граматики: Основи українського правопису: Підручник для 2-го та 3-го року навчання» (К., 1918); «Українська мова: Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови» (К., 1918); «Рідне писання. Українська граматики: Основи українського правопису: Підручник для 1-го року навчання» (Київ-Львів-Відень, 1921); «Головні правила українського правопису» (Тарнів, 1922); «Чистота і правильність української мови: Підручник для вивчення української літературної мови» (Львів, 1925) та багато інших.

Фразеологічні одиниці є оптимальним засобом впливу на читачів, послугуючись якими «адресант кодує певну інформацію не лише з метою донесення її до читача, а й з метою актуалізації його уваги» [1, с.34]. Особливу увагу варто звертати на переклад фразеологічних одиниць з російської мови. Наприклад: 1. *Какова яблуня, таковы и яблочки – Яка грушка, така й юшка; яка пряжа, таке й полотно; яка пшениця, така й паляниця тощо.* 2. *Крутиться как белка в колесе – Крутиться як муха в окропі.* 3. *С волками жить – по-волчьи выть – З ким поведешся, від того і наберешся.* 4. *Назвался грибом – полезай в корзину – Назвався грибом – ліз у борщ; взявся за гуж, не кажи, що не дуж.* 5. *Не дели шкуру неубитого медведя – Не кажи гоп, поки не перескочиш.*

Важливим аспектом фахової мовної підготовки студентів є знання ними фразеологічних норм сучасної української літературної мови, коли не спотворюється зміст і граматична будова фразеологічних одиниць. Необхідно розрізняти фразеологізми від вільних словосполучень. Однак у мовленні носіїв часто порушується граматична будова усталених мовних зворотів. Низька культура мовлення сучасного аграрія характеризується порушенням правил слововживання, граматики, вимови та наголошення, написання. Наприклад, помилково вживають вислови *відпала необхідність* замість *немає потреби, становити собою* замість *являти собою, попереджати хворобу (тварин, рослин)* замість *запобігти хворобі, рівні по величині* замість *однакові (рівні) за розміром (за обсягом), попередити розповсюдження бур'янів* замість *запобігти поширенню бур'янів, поверховий обробіток ґрунту* замість *поверхневий обробіток ґрунту, складатися у качани* замість *зав'язуватися в головки, скрутне положення* замість *скрутне становище, приймати (прийняти) міри* замість *вживати (вжити) заходів* тощо. Цілісність значення, відтворюваність, відносна постійність компонентного складу та структури, а також експресивність дозволяють окреслити межі фразеологічного складу. Ця категорія усталених зворотів посідає значне місце у фразеології української мови, а тому студентам на практичних заняттях з української мови подаємо найбільш вживані з них у професійній мовній практиці і пояснюємо денотативні відмінності у їх лексичних значеннях [6, с.87].

Під час вивчення фразеології ми маємо подбати також про дотримання студентами культури мовлення. Культура спілкування є складовою частиною культури людини в цілому і безпосереднім організатором структури людських стосунків. Стан моральної та психологічної культури спілкування в суспільстві відчутно впливає на рівень економічного й політичного розвитку держави, духовність її громадян, їх національну свідомість. Культура спілкування формується багатьма поколіннями. Суспільство загалом і кожний його член зокрема мають прагнути того, щоб не лише зберегти, а й примножити духовний спадок попередників.

Дбаючи про підвищення рівня мовленнєвої культури, а також збагачення словникового запасу студентів-аграріїв, зокрема агрономічного напрямку, та здійснюючи міжпредметні зв'язки, ми практикуємо такі завдання, як-от: *дібрати до низки професійних порад ідіоми:*

До поради: *Краще засівати добірні зерна, аніж які-небудь – майбутні аграрії добирають такі прислів'я: «Чистим зерном сієте поле, то вродить хліб, як море, а нечистим посієте – собі шкоди надієте»; «Що посієш, те і вродить»; «Від привозного насіння врожай часто кращий»; до поради: Насіння треба кидати у добре підготовлений ґрунт – «Воячність і пиєнця родять лише на доброму ґрунті»; «На добрій землі що не посієш, те й вродить»; до поради: Варто пам'ятати про потребу у добривах – «Більше землю вдобрій – матимеш урожай»; «Без добрив збиратись лише на врожай бур'янів»; «Дай землі, то й вона тобі дасть»; «Хто землі дає, тому й земля дає» [6, с.88] і под.*

Студенти-аграрії мають знатися і на тому, які прислів'я можна дібрати до низки ключових слів. Наприклад, до *прибуток (дохід): «Буде за худобою догляд – буде й прибуток»; «Всякий дохід не обходиться без турбот»; «Веди за тваринами старанний догляд – будеш мати прибуток»; до земля: «Буде земля, то й корову купите»; «Без догляду земля занепадає»; «Аби земелька була нам доброю матір'ю, аби небо знало, що воно для нас – як батько».*

Іван Огієнко глибоко усвідомлював важливість дослідження формування лексико-фразеологічного складу літературної мови, розв'язання проблем осмислення видів взаємозв'язку територіального та загальнонародного: «літературна мова просто п'є з мови живої народної, вишукуючи в ній найкращі перлини» [4, с.127].

Створюючи необхідні умови для вільного розвитку особистості студента, його мислення і мовленнєвої культури, через залучення до різноманітних видів творчої діяльності, ми таким чином долучаємося і до процесу виховання. Адже відомо, що навчання і виховання перебувають у тісній взаємодії. Таким чином, вищі навчальні заклади, крім надання освітніх послуг, мають готувати свідому національну інтелігенцію, сприяти оновленню і збагаченню інтелектуального генофонду нації, вихованню її духовної еліти, примножувати культурний потенціал, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів. Адже «як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови» [3, с.12], – зазначав Іван Огієнко, особистість, котра становить окрасу нації.

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих закладах освіти самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Зважаючи на те, доцільно деякі види робіт, виконання яких потребує часу, виносити на самостійне опрацювання, зокрема питання джерел фразеології, з'ясування значення стійких зворотів тощо. Згадану роботу студенти можуть виконувати у бібліотеці ВНЗ, навчальних кабінетах, а також у домашніх умовах.

Спостерігаючи за навчальною діяльністю студентів, допомагаючи їм у поступі до підвищення фахового рівня, хочеться на жаль, відзначити, що їхнє мовлення і комунікативні уміння, зокрема, далекі від вимоги часу і від того рівня, з

яким молода особа повинна закінчувати вищий навчальний заклад. Ще багато студентів нехтують українською літературною мовою, віддаючи перевагу суржику, просторічній мові, легко переходять у спілкуванні на російську, на заняттях почувуються невпевнено, часто довго шукають потрібне в конкретній комунікативній ситуації слово, бояться на занятті вступити в діалог з колегами, обмежуючись тільки доповненнями, соромляться звернутися до викладача із запитанням.

Як державний діяч І. Огієнко відзначає, що «без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, нема нації, а без свідомості нації – нема державності, як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку й виявлення» [3, с.11]. Розвиваючи думку, вчений доходить висновку, що найголовніший і найцінніший елемент, що об'єднує етнографічний народ і перетворює його в свідому націю, то соборна літературна мова, тому «державна, що не об'єднує всіх племен свого народу спільною соборною літературною мовою, завжди наражена й на політичне роз'єднання цих племен» [3, с.13].

Сучасний аграрій має йти в ногу з часом, стежити за змінами та тенденціями мовної норми, він повинен знати, яка реальна практика вживання, наскільки вона відповідає загальним законам мови і тенденціям її сучасного розвитку. Не можна бути осторонь мовних покручів, неприродного, невиправданого і незрозумілого вживання мовних норм, зокрема, фразеологічних.

Висновок. Таким чином, мовна особистість фахівця є не лише показником його професійних якостей, а й фактором, що впливає на його визнання в суспільстві, а це передовсім може стати основою для подальших серйозних роздумів осіб над особливостями свого мовлення й комунікативної поведінки. Складний процес формування лінгвістичної культури молодого покоління у вищих навчальних закладах є постійним процесом формування індивідуального та колективного етноменталітету мовних особистостей як свідомих членів суспільства.

Великий вчений, мовознавець Іван Огієнко пише: «Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організування» [3]. Матеріали Івана Огієнка не втрачають своєї актуальності, уможливають аналіз мовленнєвих особливостей та поширення фразеологічних одиниць, адже вболівання вченого за українську мову й культуру безпосередньо впливають на формування самоусвідомлення нації, дбайливого ставлення до своєї історії в усіх її проявах.

Список використаних джерел:

1. Колоїз Ж. Порушення фразеологічних норм як один із способів інтенсифікації виразності у мові ЗМІ. *Мандрівець*. 2004. №2. С. 34-39.
2. Комар Л. Світосприйняття фразеологічної одиниці. *Молодь і ринок*. 2011. №1 (72). С. 128-132.
3. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів : Фенікс, 1995. 46 с.
4. Огієнко І. Словник слів, у літературній мові не вживаних. Нью-Йорк, 1973. 154 с.
5. Тіменник З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон 1882-1972 : життєписно-бібліографічний нарис. Львів: Наук. тов-во ім. Т. Шевченка у Львові, 1997. 227 с.
6. Тимкова В.А., Марцінко Т.І. Функціонування фразеологізмів у професійному мовленні сучасного аграрія. *Наукові записки Вінницького національного аграрного університету*. Серія: Соціально-гуманітарні науки / [гол. ред. Г.М. Калетнік]. Вінниця : ВНАУ, 2014. Вип. 3. 148 с.
7. Фразеологічний словник української мови / уклад. : В.М. Білоноженко та ін. Київ : Наук. думка, 1995. 984 с.

In our study, we analyze the functioning of the phrase in the business communication of students, the study of the phraseological units role in the speech of a modern specialist, which is evidence of the proper formation of highly qualified personnel of

the agrarian profile, and also touched the valuable treasury of Ivan Ohiienko's works, in particular the study of idioms.

The purpose of our research is to highlight the communicative approach to the study of phraseology by students of the agrarian profile through the scientific discourse of Ivan Ohiienko and the role of sustained idioms in the formation of a professional culture of agrarian students.

Our deep conviction is that «science in a foreign language does not have deep roots» [5, p.122] encouraged I. Ohiienko to develop clear bases for teaching his mother tongue and in his mother tongue. Phraseological units are the optimal means of influencing readers, using which «the addressee encodes certain information not only for the purpose of communicating it to the reader, but also in order to update his attention» [1, p.34]. Particular attention we should pay to the translation of phraseological units from Russian language.

An important aspect of professional language training of students is their knowledge of the phraseological norms of modern Ukrainian literary language, when the content and grammatical structure of phraseological units is not distorted. It is necessary to distinguish idioms from free phrases. However, in the broadcast of the media is often violated grammatical structure of the established linguistic rotations. The low level of modern agrarian language culture is characterized by a violation of the rules of word-of-mouth, grammar, pronunciation and accentuation, and writing.

While studying phraseology, we must also take care of students' compliance with the culture of speech. The culture of communication is an integral part of the human culture as a whole and the direct organizer of the structure of human relationships. The state of the moral and psychological culture of communication in society significantly affects the level of economic and political development of the state, the spirituality of its citizens, their national consciousness.

Thus, higher education institutions, in addition to providing educational services, should prepare a conscious national intelligentsia, promote the renewal and enrichment of the intellectual gene pool of the nation, cultivate its spiritual elite, and increase the cultural potential that will ensure the high efficiency of the activities of future specialists.

Key words: Ivan Ogiyenko, phraseological units, agricultural students, culture of professional speech, literary language.

Отримано: 21.08.2018 р.

УДК 811.161.2*38:821.161.2О1/7].08
DOI: 10.32626/2309-7086.2018-15-2.149-153

І. А. Федькова, І. С. Беркешук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПЕРИФРАЗИ У «ФІЛОСОФСЬКИХ МІСТЕРІЯХ» МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА

У статті проаналізовані семантико-стилістичні функції перифраз у «Філософських містеріях» Митрополита Іларіона. Виокремлені загальноновживані та індивідуально-авторські перифрази, уточнено дефініції.

Ключові слова: вторинна номінація, перифрази, стилістичні функції перифраз, «Філософські містерії».

Актуальним завданням сучасного мовознавства є поглиблене вивчення художнього тексту, його мовних одиниць, що характеризуються структурно-семантичними особливостями, різним змістовим навантаженням, неоднаковою участю в образо- і текстотворенні. Невід'ємним складником художнього дискур-